

УДК 371

Богира О. С.
студентка магістратури
«Управління навчальним закладом»
Житомирського державного університету
ім. І. Франка, м. Житомир
e-mail: olena22021993@gmail.com

Значення акмеологічного підходу в управлінні навчальним процесом у закладах загальної середньої освіти

У статті автором досліджується питання управління навчальним процесом в закладах загальної середньої освіти з позицій акмеологічного підходу. Висвітлюються поняття «акмеологія», «акмеологічна школа». Розкриваються особливості управлінської діяльності та проблеми оптимального функціонування управлінської діяльності в умовах акмеологічної школи.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що процеси глобальних змін, що відбуваються на сучасному етапі розвитку як всього українського суспільства в цілому, так і освіти зокрема, вимагають нових підходів і принципів управління навчальними закладами, пріоритетними серед яких стають основи теорії менеджменту як науки про конкурентоспроможне професійне управління [1:25].

Метою статті є визначення теоретико-методологічних та прикладних засад організації системи управління навчальним процесом в закладах загальної середньої освіти з точки зору акмеологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку України як незалежної держави визначається своєю відкритістю, достатньою прозорістю і вимагає від громадян особистісного ставлення до процесів, що відбуваються в державі. Тенденції демократизації суспільства та певний рівень свободи передбачають творчі пошуки вчителів і керівників закладів освіти, які у мінливому середовищі призводять до появи інноваційних процесів, виникнення, формування та здійснення педагогічних інновацій [2].

Вивченню сутності освітнього середовища навчального закладу й засобів його розвитку присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців: О. Дубасенюк, В. Панова, К. Рейда, Г. Сазоненко, В. Слободчикова, І. Улановської, Д. Хопкінса, В. Явіна й інших. Акмеологічні умови розвитку професіоналізму, суб'єктності, особистісно-професійного розвитку перебувають у центрі уваги С. Анісімова, А. Деркача, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної, С. Пальчевського, В. Перевозчикова, Л. Рибалко й інших. Створення акмеологічної школи, акмеологічного середовища навчального закладу є предметом вивчення Н. Гузій, Г. Данилової, В. Огнев'юка, Г. Сазоненко, Я. Фруктової та інших. Проте визначення саме акмеологічних умов розвитку освітнього середовища навчального закладу потребує подальших наукових досліджень.

Глобалізаційні процеси, перехід від індустріального до інформаційного суспільства, зміни у його структурі, поява нових видів діяльності та нових професій змушують дорослу людину динамічно реагувати на ці зміни, водночас усвідомлюючи свою унікальність та самоцінність у трансформації суспільства. Сучасна людина – це людина, яка здатна самостійно вибудовувати своє життя, розуміючи цінність та сутність кожного її періоду. Особливо місце у житті людини займає освіта. І. А. Зязюн визначає три основні тенденції змін у сфері сучасної освіти: світову тенденцію зміни основної парадигми освіти (криза класичної моделі системи освіти; розроблення нових фундаментальних ідей у філософії і соціології освіти, в гуманітарній науці; створення експериментальних і альтернативних навчальних закладів); світову тенденцію інтеграції і гуманізації освіти (становлення освіти, всіх її видів закладів у напрямі інтеграції у світову культуру – демократизація освіти; створення системи безперервної освіти; вільний вибір програм навчання; освіта на основі незалежності

навчальних закладів спільно викладачами і студентами); тенденцію до повернення традицій вітчизняної освіти і культури, в яких спостерігається сильна «методологія» і «методика», добре організована гуманітарна освіта на єдності національної і світової культур [3].

За визначенням О.О. Бодаєва, акмеологія виникла на межі природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і вивчає «феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку» [4: 73]. Саме психологія дорослих і стала основою нової науки акмеології. До наукового вжитку поняття «акмеологія» – вершина, вістря, зрілість, розквіт, найкраща пора) вперше ввів М. М. Рибніков, визначивши її як науку про розвиток зрілих людей. Пізніше Б. Г. Ананьєв, розглядаючи сутність педагогічної акмеології, назвав її наукою про закономірності вищих досягнень у цілісному розвитку людини на кожному її віковому етапі у процесі неперервної освіти [3]. Вчений дійшов висновку, що в ході розвитку дорослої людини зростає ступінь її навченості при деякому вповільненні швидкості інтелектуально-розумових реакцій. За О. О. Бодаєвим, акмеологія наука, яка виникла на перетині природничих, суспільних, гуманітарних і технічних дисциплін, вона вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини на етапі її дорослості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку [4]. На думку Н. В. Кузьміної, «Акмеологія – нова галузь наукових знань в системі наук про людину – досліджує фундаментальні закономірності творчості і самосвідомості в людині» [5:34].

Отже, акмеологічний підхід доцільно розглядати як специфічний методологічний напрям, якому властива низка переваг перед іншими, особливо в оцінюванні й проектуванні перспектив Людини: індивідуальність-індивідуальність. Пріоритетні ознаки акмеологічного підходу такі: 1) орієнтація на «акме» – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини; 2) всебічний розвиток вдосконалення свідомості й діяльності груп (товариств), переконаність у можливості масового вдосконалення; 3) оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений у антропологічному акмеїзмі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами [5: 78].

Саме із закладу загальної середньої освіти розпочинаються витоки нових технологій, нових напрямків наукового знання, нового світоуявлення і світорозуміння громадян. Заклад загальної середньої освіти започатковує духовне відродження українського народу, формує нову особистість, що здатна активно і творчо реалізовувати як власний

так і загальнодержавний потенціали. Саме у закладах загальної середньої освіти закладаються основи українського громадянського суспільства, правової держави, основи прав і свобод кожної людини, що прагне до саморозвитку і духовного вдосконалення [1: 26].

Реформування системи освіти значно ускладнило процес управління, сприяло його інформаційному й процедурному перевантаженню. Врахування вище зазначених змін значно вплинуло на пошук нових підходів до управління сучасним закладом освіти. Акмеологічний підхід до управління школою дозволяє перевести навчальний заклад з режиму функціонування до режиму розвитку, при цьому значно підвищується і якість освіти, тому що в усіх суб'єктиві освіти систематизуючими стають пізнавальні мотиви, навчання стає внутрішньою потребою, а творче переосмислення дійсності стає провідним.

Необхідність акмеологічного підходу в навчально-виховному й управлінському процесі загальноосвітньої школи очевидна, оскільки суспільство очікує від школи, що її випускники будуть комунікабельними, креативними, самостійно мислячими особистостями, які прагнуть до успіху й уміють самостійно будувати індивідуальну траєкторію розвитку. Акмеологічні прийоми, акметехнології пропонують практичне рішення питання особистісного та професійного успіху. Пошук оптимальних, найбільш ефективних способів, що впливають на якість освіти, в останні роки тільки розширюється. Створюються нові педагогічні технології, актуалізуються вже відомі, оскільки все більш явною стає неспроможність традиційної освітньої системи відповідати новим соціокультурним та економічним умовам [1: 27].

Узагальнюючі існуючі підходи та визначення, науковці [1: 28] зазначають, що акмеологічна школа – це такий навчальний заклад, у якому створені всі необхідні умови для становлення й розвитку в усіх суб'єктиві освіти уявлення про успіх, високі досягнення, необхідні для розвитку особистості й соціуму. В акмеологічній школі дитина розвивається як індивід, особистість, ураховуються її індивідуальні особливості, формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі здібності, уміння соціалізуватись, будувати відносини в колективі та соціумі. Як свідчить здійснене нами дослідження, концептуальні основи акмеологічної школи ґрунтуються на чотирьох складових: принцип потенційної реалізації людини; акмеологічної концепції індивідуальності; акмеологічної концепції педагогічної майстерності; акмеологічної концепції здоров'я.

Тому сутність управління акмеологічної школою полягає у розбудові освітнього акмеологічного простору, завданнями якого є: створення простору спільної життєдіяльності спілкування всіх вікових груп, визначення мети життя і життєвих пріоритетів; навчання мистецтву життя; становлення самостійної особистості, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність, володіє критичним мисленням; формування зрілого інтелектуального і духовного ставлення до життя; сприяння оволодіння науковими знаннями; виховання культури життєвого самовизначення, соціально активного ставлення до життя; допомога в оволодінні методами, способами ефективної соціальної взаємодії, освоєння на сучасному рівні політичних, економічних, правових знань; розвиток толерантності, розуміння іншого й відчуття взаємозалежності; здійснення загальних проєктів, які навчають бути готовими до врегулювання конфліктів в умовах поваги цінностей плюралізму, взаєморозуміння й миру; сприяння розквіту особистості, незалежності; виховання здатності свідомо передбачувати майбутнє, прогнозувати його, визначати його, визначати життєву стратегію, свій життєвий проєкт; допомога в оволодінні етичною теорією в її людських формах, сприяння моральному самовизначенню; культивуванню загальнолюдських цінностей [6].

Складність оцінки діяльності освітньої установи обумовлена специфікою школи. Сучасна школа повинна давати якісну освіту. Однак у педагогічній літературі поняття «якість освіти» досить неоднозначне. У будь-якому випадку, перед педагогами й адміністрацією школи постає питання вдосконалення навчально-виховного процесу. Акмеологічний підхід дозволяє вирішити цю проблему не тільки ефективно, а й досить оперативно. Якість освіти як універсальна категорія комплексної оцінки діяльності освітньої установи може розглядатись у контексті акмеології, тому найбільш актуальними стають такі питання: перспективи створення акмеологічної школи, ефективність акметехнологій, «акмеологічна культура» як необхідна умова розвитку школи. Ключова ідея розвитку сучасної загальноосвітньої школи - якість освіти, що забезпечується всіма рівнями освітньої системи. Акмеологія істотно змінює акценти у сфері професійної підготовки фахівців, створення й управління навчально-виховним процесом у школі. При акмеологічному підході домінує проблематика розвитку творчих здібностей, особистісних якостей, що сприяють реалізації індивідуальних якостей кожної дитини. Без сумніву, акмеологія значуща для підвищення якості освіти, оскільки відкриваються перспективи створення моделі акмеологічної школи [7].

Сучасними фахівцями виділяються три групи закономірностей управління акмеологічним навчальним закладом. Це закономірності, що обумовлені впливом систем більш загального рівня та закономірності динаміки процесу управління; соціально-психологічні закономірності управління [1: 28].

З позицій шкільної акмеології важливими є переорієнтація управління з освітніх процесів на розвиток людського потенціалу, що здійснює ці процеси. Важливим є створення своєї «кадрової політики» навіть у маленькій школі. Першорядне значення має формування внутрішньо-шкільної культури: бачення своєї місії, усвідомлення цілей, створення своєї системи цінностей, що має соціальне значення, забезпечення високої вмотивованості управлінських дії тощо. Для цього, перш за все, треба надати кожному керівнику загальноосвітнього навчального закладу відповідну управлінську освіту. Таким чином, до особливостей діяльності загальноосвітніх навчальних закладів в умовах акмеологічного підходу до управління слід віднести залежність мети управління від соціально-економічних відносин, ідеології, єдність централізованих і децентралізованих чинників; залежність ціннісної орієнтації до праці педагогічного колективу [1: 29].

Концептуальні основи акмеологічної школи реалізуються у програмі розвитку школи, у річному плані науково-методичної роботи школи. Середня загальноосвітня школа є частиною освітньої системи як району, так і області. У своїй діяльності школа керується статутом і нормативними документами органів управління освіти. Діяльність школи здійснюється на основі неухильного дотримання законних прав та інтересів усіх суб'єктів освітньо-виховного процесу. Школа прагне до максимального врахування й задоволення потреб і схильностей учнів, інтересів їхніх батьків, приділяючи при цьому особливу увагу рішення питань створення комфортних умов для виховання й навчання дітей, оптимізації діяльності педагогічних працівників.

Реалізація даної програми розвитку припускає створення в освітній установі умов для успішності всіх суб'єктів освітнього процесу. Успіх розглядається як форма самореалізації особистості. Досягнення успіху залежить від рівня самозбереження особистості, уявлень про самореалізацію, від соціальної зрілості особистості й від усвідомлення соціальної відповідальності. Соціальний успіх розуміється як таке освітньо-виховне середовище, в якому учні й учителі одержують можливість максимально повно реалізувати наявний у них творчий потенціал, інтелектуальні можливості, що сприяють успішній соціалізації дитини та її адаптації в мінливих соціально-економічних

умовах. Батьки, будучи рівноправними суб'єктами освіти та соціальними партнерами школи, мають можливість одержувати інформацію про успіхи своїх дітей і брати активну участь у створенні й коректуванні індивідуальної освітньої траєкторії своїх дітей.

У рамках даної моделі реалізуються ідеї культури відповідної й акмеологічної школи. Програма розвитку розроблена з метою створення оптимальних умов для самореалізації, самовиховання й самоосвіти всіх суб'єктів освітньо-виховного процесу, удосконалення практики роботи освітньої установи відповідно до пріоритетних напрямів, позначених у дійсній програмі розвитку [7].

Використання акмеологічного підходу дає можливість створити необхідні умови для переходу від лінійно – функціональної, в якій зв'язки і стосунки суб'єктів одночасно характеризуються субординацією і координацією, до матричної структури управління навчальним закладом, яка відтворює стратегію керування, його функції, завдання, а також специфіку діяльності суб'єктів управління. Новаторством цієї структури є введення нових внутрішніх рівнів управління, таких як: стратегічний, тактичний, оперативний, підготовчо-виконавчий, технологічний, рефлексивний. Та передбачає здійснення функції делегування повноважень суб'єктам управління, яка для навчального закладу, що розвивається є необхідною і природною через збільшення горизонтальних зв'язків і складнощів, що виникають при здійсненні моніторингу їх ефективності. Дана структура управління навчальним закладом змодельована так, щоб суб'єкти одного рівня здійснювали необхідну координацію та моніторинг своїх дій та взаємодії, тобто знаходилися у постійному саморозвитку. Зміст управління характеризується проектно-інвестиційною технологією, оновленими формами і методами. Така технологія управління є більш конкурентоспроможною, на відміну від адміністративно-функціональної і конкурентно представницької. Вона характеризується не лише вертикальними зв'язками між суб'єктами управління різних рівнів, а й горизонтальними, які виникли у зв'язку із введенням модульної структури організації; двокомпонентною структурою науково-методичної роботи, в якій одночасно діють не лише циклові предметні комісії, а й творчі лабораторії, творчі та динамічні групи та інші науково-методичні структури; варіативністю застосування керівним складом різноманітних управлінських функцій, форм (колективні, колегіальні, індивідуальні, групові) і методів (економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні) управління, комп'ютерних засобів [1: 32].

При застосуванні акмеологічного підходу велике значення має саме вчитель. Вчитель-акмеолог – це людина, яка є духовно,

професійно та соціально зрілою. Саме ці три компоненти і вирізняють учителя-акмеолога. Крім того, це ще й володіння акметехнологіями, здатність правильно спрямовувати вплив акмеологічного освітнього простору. Акмеологічний простір – це не даність, це те, що ми створюємо самі у своєму навчальному закладі. Кожен педагог у школі створює свій акмеологічний простір, який впливає на розвиток виховання дітей. Цей простір є визначальним у впливовості педагога на вихованців, особливо старшокласників [8]. Спільна праця вчителя і учня веде до успіху обох і заклад загалом.

Отже, акмеологічна школа – це не новий тип чи статус школи, це її новий рівень розвитку, який повинен допомогти вивести країну завдяки вихованню і навчанню, це школа стійкого розвитку вчителя і учня в нестабільному суспільстві, школа цілісного розвитку людини, школа життя. Акмеологічну школу слід розглядати як єдину навчально-виховну систему, а процес виховання – як домінуючий, нерозривно пов'язаний із процесом навчання. Удосконалення освітніх систем на засадах акмеологічних ідей сприяє підвищенню якості освіти. Акмеологія шкільної освіти відкриває прогресивний шлях розвитку, оскільки інтегрує знання з педагогіки й психології та створює новий методологічний підхід до проектування освітніх систем сучасної школи, до забезпечення якості освіти в умовах стійкої еволюції українського суспільства [9:14].

Зазначені акмеологічні умови розвитку освітнього середовища школи взаємозалежні, утворюють складну систему. Така взаємозалежність і складність зумовлена закономірностями розвитку виховних систем навчальних закладів (структурним компонентом яких виступає освітнє середовище), функціонуванням природного середовища, соціальних відносин і форм суспільної свідомості. Отже, сучасне виховання потребує освоєння школою оточуючого середовища, яке містить можливості для розвитку кожної особистості. Розвиток освітнього середовища забезпечують акмеологічні умови, які враховують специфіку кожної особистості, інтегрують розрізнені виховні впливи, забезпечують своєчасну оцінку стану освітнього середовища й належний рівень управління цим процесом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вістерина Т. І. Акмеологічний підхід до управління сучасним навчальним закладом як умова підвищення якості освіти / Т. І. Вістерина // Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: розвиток творчого потенціалу дитини та педагога : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конференції (4-5 листопада

2014 року, м. Херсон) / за ред. Л. М. Назаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 268 с.

2. Огієнко О. Акмеологічний підхід у контексті освіти дорослих [Електронний ресурс] / О. Огієнко – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/3025/1/ОГІЄНКО_-_стаття_.pdf.

3. Бутан Ю. В. Сучасний керівник навчального закладу – менеджер освіти / Ю. В. Бутан, А. І. Ромашок, О. В. Козловська – Тернопіль : Астон, 2013. – 344 с.

4. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. – М. : Флинт, 1998. – 168 с.

5. Акмеология 2000: Методические и методологические проблемы / под ред. Н. В. Кузьминой, А. М. Зимичева. – СПб. : АА, 2000. – 300 с.

6. Сазоненко Г. В. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею) / Г. В. Сазоненко– Київ : Гнозис, 2014. – 684 с.

7. Петрухін В. Акмеологія та підвищення якості освіти [Електронний ресурс] / В. Петрухін – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/5405>.

8. Павлютенко Є. М. Основи управління школою / Є. М. Павлютенко, В. В. Крижко– Харків : Основа, 2016. – 176 с.

Богира Е.

Значение акмеологического подхода в управлении учебным процессом в учреждениях среднего образования

В статье автором исследуется вопрос управления учебным процессом в учреждениях общего среднего образования с позиций акмеологического подхода. Освещаются понятие «акмеология», «акмеологическая школа». Раскрываются особенности управленческой деятельности и проблемы оптимального функционирования управленческой деятельности в условиях акмеологической школы.

Bohyra O.

The importance of the acmeological approach in the management of the educational process in secondary schools

In the article the author studies the issue of managing the educational process in institutions of general secondary education from the point of view of the acmeological approach. The concepts of «acmeology», «acmeological school» are covered. The peculiarities of management activity and problems of optimal functioning of management activity in the conditions of the acmeological school are revealed.